

San Francisco 30 mars, 2011

Till Hiertanämnden

Jag bifogar stipedieberättelse, flygbiljett till Rwanda (e-biljett) samt ett antal artiklar som jag har skrivit utifrån material insamlat under min resa. Jag är medveten om att syftet med Hiertanämndens stipendier inte är att de ska leda till artiklar, men omständigheterna kring min resa gjorde det motiverat för mig att skriva om det jag inhämtade (jag lyckades dock inte sälja några av dessa artiklar, de som faktiskt publicerades skrevs för DN när jag senare fick ett vikariat som ledarskribent där). Men mina artiklar förefaller mig vara ett enkelt och lättillgängligt sätt att redogöra för vad jag lärde mig under min resa.

Om biljetten vill jag påpeka följande:

Jag ville boka en biljett till Rwanda men det var svårt att hitta ett bra pris på de datum jag önskade. Det blev faktiskt billigare om jag bokade min retur över Zanzibar och jag bestämde mig därför för att ta ett par veckor för att arbeta färdigt ett manus på Zanzibar.

Jag känner mig dock föranledd att förtydliga att jag själv har betalat enkelbiljetten från Kigali till Daar es Salam och båtresa därifrån till Zanzibar, eftersom den delen av resan givetvis faller utanför det som stipendiet var avsett att täcka. Att jag bifogar en kopia på biljetten Kigali-Daar es Salam är endast för att Hiertanämnden ska kunna verifiera att den tid jag tillbringade i Rwanda överensstämmer med den tidslängd som jag sökte stipendium för (19 mars - 6 april 2010).

Vänligen

Niclas Ericsson

Stipendieberättelse till Hiertanämnden
Resa till Rwanda 19 mars - 6 april 2010

Syftet med min resa var att undersöka de rykten som hade nått mig i Sverige om hur illa den så kallade Gacacaprocessen i Rwanda verkar ha slutat. Gacaca är ett slags traditionella rwandiska bydomstolar, vilka återupprättades särskilt för att hantera de brott som begicks under folkmordet 1994. Tanken från den rwandiska statens sida var å ena sidan att få till stånd ett slags sanningsprocess, å andra sidan var det en nödlösning på ett konkret problem: Det nationella rättsväsendet klarade inte att hantera ett så stort antal rättsfall som det rörde sig om. Det samlade antalet misstänka som prövades i Gacacarättegångarna översteg en miljon.

Gacacaprocessen har kritiserats av internationella organisationer som Amnesty International och Human Rights Watch bland annat för att rättssäkerheten har varit bristande. Det jag hade fått höra var på sätt och vis värre än så.

Min vän Deogratias Musoni berättade att han och hans familj hade ett skadeståndskrav hängande över sig, motsvarande flera årslöner för en rwandisk arbetare. Det verkade närmast otänkbart eftersom Deogratias bara var tolv år vid tiden för folkmordet. Hans mor är sedan länge avliden och fadern okänd. Endast hans äldre syster var myndig under folkmordet, men betalningskravet var inte riktat mot henne utan kollektivt mot alla familjemedlemmar som bodde kvar i det hus (en lerhydda) som hade pekats ut. De fem syskonen Musoni, av vilka alla utom ett var barn under folkmordet, gjordes alltså genom en Gacacadom betalningsansvariga för att ett tutsiägt hus i bostadsområdet hade plundrats och vandaliserats. De anser sig vara helt oskyldiga. Bevisningen bestod i att en annan hutu i bostadsområdet, som genom vittnesmål knutits till plundringen, hade fått peka ut vem mer som deltog. I realiteten innebar tillvägagångssättet att ju fler han kunde peka ut, desto fler skulle dela på betalningsbördan - han hade alltså ett egetintresse av att peka ut så många som möjligt. Eftersom Deogratias mor var död kunde hon inte gärna bemöta anklagelserna och att barnen skulle ha deltagit i plundringen var det aldrig någon som hävdade. De gjordes betalningsskyldiga endast i kraft av att de bodde kvar i det hus som den utpekade, modern, bodde i vid tiden för folkmordet.

Berättelsen var komplicerad och omöjlig att ta ställning till utifrån en redogörelse per mejl. Men som rättsskipning betraktat framstod det Deogratias berättade som hårresande.

Jag kontaktade en tidigare elev, och vän, Charles Kanamugire för att se om det kunde röra sig om ett missförstånd. Men Charles, som bor endast ett stenkast bort i samma bostadsområde, tyckte bekräfta bilden Deogratias hade gett. Jag frågade honom aldrig uttryckligen om Deogratias situation, utan hörde mig för i generella termer om det förekom att skulder knöts till bostadshus oavsett om personerna som bodde i dem var utpekade (eller ens födda vid tiden för folkmordet) och om det förekom att personer pekades ut av dem som redan knutits till ett brott - och att de dömdes med det utpekandet som enda bevisning. Till saken hör att Deogratias är hutu, Charles är tutsi och hans familj folkmordsoffer - båda sidor av

konflikten tycktes alltså eniga: det förekom att personer i Gacacaprocessen dömdes till skadestånd på vad som framstod som helt orimliga grunder.

Det bör kanske påminnas om att folkmordet ägde rum 1994 - för 17 år sedan. Att hålla personer ansvariga för mord och våldtäkter efter så lång tid är måhända rimligt med tanke på helhetsituationen. Men att en krossad fönsterruta eller en stulen höna inte skulle preskriberas efter så lång tid, inte ens om betalningsbördan faller på någon som vid folkmordet var tolv år - var svårsmält. Ytterst såg jag det som att Rwandas möjlighet att någonsin gå vidare efter folkmordet stod på spel. En så hård politik skulle lätt kunna väcka nytt hat bland de hutuer som ansåg sig vara oskyldiga eller dömda enligt en absurd måttstock.

Det var svårt att kommunicera med mina uppgiftslämnare över mejl. Dels uttrycker de sig inte så väl på skriven engelska, dels finns det en rad kulturella faktorer som gör att man nästan måste vara på plats, ställa följdfrågor och se saker med egna ögon för att bilda sig en uppfattning. Det är också ett faktum att rwandier är rädda för landets regim, de undviker att uttala sig politiskt kontroversiellt över mejl. Oron för att "avlyssnas" är till stora delar en blandning av paranoia och okunskap om hur exempelvis internet fungerar. Men det är inte hela sanningen - eftersom president Paul Kagames regim är auktoritär och flera gånger anses ha "rensat upp" bland sina politiska motståndare. Oron är alltså inte obefogad, om än överdriven.

Jag kände därför att det var nödvändigt att vara på plats för att få mina vänner och andra källor att tala öppet och för att kunna bekräfta och till fullo förstå den bild de gav.

Min resa upptogs till stor del av samtal med mina två huvudkällor, samt med grannar och bekanta till dessa, vars namn jag aldrig frågade efter eftersom det skulle ha gjort dem mycket ovilliga att tala öppet om dessa känsliga frågor med en utländsk journalist. Det rör sig om helt utbildade rwandier som har genomlevt ett folkmord och som ofta är rädda för sin egen regim. Jag hade också tillfälle att prata med ett par tidigare elever vid Journalisthögskolan i Rwanda, som nu är höga chefer inom nationella medier (det statliga tv-bolaget respektive en nyhetsbyrå). De var dock mycket ovilliga att säga något som avvek från den officiella, statligt sanktionerade, bilden av Gacacaprocesserna och ville inte över huvud taget figurera med namn. Jag uppfattade den politiska spänningen i landet som påtaglig, i synnerhet med tanke på presidentvalet som stundade i augusti 2010. Stämningen var förändrad jämfört med vad jag erfarit under mina vistelser i Rwanda 2004 och 2005.

Jag företog också ett antal resor, dels för att besöka de folkmordsplatser som jag inte redan hade besökt under mina tidigare vistelser i Rwanda, dels för att intervjua Denis Bikesa, tjänsteman vid Gacacamyndigheten. Som ofta sker i Afrika kunde inte intervjun genomföras som planerat. Bikesa ställde in när jag dök upp i Kigali, efter en två timmar lång bussresa och taxi till myndighetens kontor. Jag blev därför tvungen att resa från Butare (numera Huye) till Kigali två gånger för att få min intervju.

På plats i Rwanda skrev jag två artiklar, en nyhetsartikel som jag skickade till bland andra TT och en analys som jag skickade till bland andra DN Debatt. Ingen av dem publicerades. Sedemera slumpade det sig så att jag fick ett vikariat på DN:s ledarredaktion sommaren 2010 och jag fick då tillfälle att skriva om Rwanda vid tre tillfällen. Kontexten var delvis ny - ett par dramatiska mord på regimkritiska personer. Men min kunskap om konflikterna i kölvattnet av Gacacaprocessen gav en fördjupad bakgrund till de ökade spänningarna inför presidentvalet.

Genom mina artiklar i DN anser jag också att ett bidrag, om än litet, har lämnats till en kunskap i vidare kretsar om hur komplex och problematisk situationen fortfarande är i Rwanda så många år efter folkmordet. Det var ett minerat landskap jag rörde mig i, där

faktainhämtningen försvårades av befolkningens rädsla och av regimens järngrepp över faktabilden. Jag tvingades till mycket svåra avvägningar av vad som är rimliga antaganden, tolkningar och värderingar av källor (i många fall ej redovisade i mina artiklar, eftersom det rör sig om personer som inte har velat namnges). Generellt har jag därför valt att uttrycka mig med stor försiktighet, en försiktighet som också handlar om att jag inte vill utsätta de två personer som jag citerar med namn, Deogratias Musoni och Charles Kanamugire, för risken att utsättas för repressalier.

Jag kan inte heller säga att jag har lyckats få fram några egentliga bevis, varken för att Deogratias berättelse stämmer, eller för att saker som strider mot gängse rättsmedvetande, har förekommit i Gacacadomarna. Anledningen till det är enkel: Handlingarna i Gacacarattegångarna är inte tillgängliga för allmänheten. Det är först när de görs tillgängliga - vilket den rwandiska staten säger sig ha för avsikt att göra - som man på allvar kan skaffa sig en bild av dessa saker. Men även då kommer ett grävarbete att försvåras rejält av det faktum att det rör sig om över en miljon rättsfall, en veritabel djungel av dokument. Och med tanke på materialets omfattning och sedvanlig byråkrati kan det dröja många år innan dokumenten är tillgängliga.

Jag är mycket tacksam över att Hiertanämnden genom sitt stipendium gjorde denna resa möjlig.

Niclas Ericsson

(Länka gärna till artiklarna nedan via min hemsida, när ni publicerar denna redogörelse på Publicistklubbens hemsida. Länken är i så fall: <http://www.niclasericsson.se/category/rwanda2010>)

Rwanda stänger Gacacadomstolarna (4 april, 2010)

Efter fem år kantade av kritik har Rwandas bydomstolar, Gacaca, avslutat sitt arbete. Över en miljon misstänkta har prövats för brott under folkmordet.

Sexton år efter folkmordet i Rwanda avslutas nu rättegångarna mot drygt 1 106 000 misstänkta för mord, våldtäkter och stöld. Endast några hundratal fall återstår att pröva och i 341 av Rwandas 416 administrativa områden har Gacacadomstolarna redan stängts.

Allt material från domstolarna ska föras över till elektronisk form och göras tillgängligt i ett offentligt arkiv.

- Men det är fortfarande långt kvar tills vi kan öppna dörrarna, eftersom materialet är så omfattande, säger Denis Bikesa vid Gacacamyndigheten.

Gacacadomstolarna startade i mars 2005 för att ta itu med de över 120 000 fångar som fortfarande väntade på rättegång efter folkmordet 1994. För det konventionella rättsväsendet skulle det ha tagit årtionden att gå igenom alla fallen. Därför väckte Rwandas regering liv i de traditionella bydomstolarna, Gacaca, särskilt för att hantera folkmordet. 169 442 bydomare snabbutbildades för de 12 103 domstolarna.

Den internationella kritiken från organisationer som Amnesty och Human Rights Watch har främst handlat om bristande rättssäkerhet. Det har också förekommit att personer som kritiserat Gacacadomstolarna har satts i fängelse anklagade för att försvara "folkmordsideologin".

- I västvärlden har vissa velat se det som en politisering av domstolarna, men det stämmer inte, säger Denis Bikesa.

Han menar att västvärlden har underskattat de faror Gacacaprocessen har

inneburit. Överlevande från folkmordet har hittats mördade i samband med att de skulle vittna. Domare har hotats till livet. De som har propagerat mot Gacacadomstolarna har bidragit till att piska upp stämningen i landet, enligt Bikesa.

Många överlevare drar förmodligen en lättnadens suck när rättegångarna nu är över. Men ett stort problem kvarstår. De hutuer som har dömts att ersätta folkmordets offer för tillgångar som stals eller förstördes under folkmordet är ofta mycket fattiga och kommer inte att kunna betala. Risken finns att nya konflikter föds mellan tutsier som kräver sina pengar och djupt skuldsatta hutuer.

Niclas Ericsson

Ingen försoning i Rwanda (5 maj, 2010)

RWANDA. Sedelräkningsmaskinerna på Banque de Kigalis luftkonditionerade huvudkontor snurrar i rasande takt. Utanför fönstren byggs det nytt - höghus, vägar, hotell, bankpalats. Och Rwandas nya affärsmannaklass kliver ut från bankkontoren med pappkassar fyllda med sedelbuntar.

Många av de nyrika rwandierna är engelskspråkiga tutsier som växt upp i Uganda, precis som huvuddelen av den politiska regimen. Det ses med ogillande både av de infödda, franskspråkiga tutsierna och av hutuerna.

Presidentvalet som väntar i augusti har ökat trycket på alla som kan ses som utmanare till president Paul Kagame. Victoire Ingabire, oppositionell politiker med bakgrund i Nederländerna, har först hindrats från att bilda ett politiskt parti sedan beskyllts för att ha kopplingar till terrororganisationer. Den avhoppade general Kayumba Nyamwasa, som håller sig gömd i Sydafrika, har arresterats i sin frånvaro för de granatattacker som nyligen inträffade i landet. Men många rwandier anser att attackerna var en inscensättning av regimen för att oskadliggöra politiska fiender. Attackerna har banat väg för säkerhetskontroller av bussar och privata hem. En helikopter med sökljus flyger nattetid över huvudstaden. Antalet beväpnade vakter har fördubblats och övervakningskameror är på väg att sättas upp på offentliga platser i Kigali.

Anklagelserna att oppositionspolitiker som Ingabire företräder "folkmordsideologin" kan eventuellt vara sanna. Möjligen är general Nyamwasa en fiende till staten som inte drar sig för terrordåd. Men utvecklingen visar också att Paul Kagame inte tvekar att använda de maktmedel som står honom till buds mot sina motståndare. Dessa tendenser i rwandisk politik kan hota landets utveckling mot demokrati.

En annan källa till nygamla etniska spänningar är Gacacadomstolarna som nu avslutar sitt fem år långa arbete med att pröva folkmordets brottslingar. Kritik från internationella organisationer har riktats mot bristen på rättssäkerhet och att anklagelser om "folkmordsideologi" har använts för att tysta protester. Kritikerna underskattar säkerhetsproblematiken. En stor del av Rwandas befolkning var inblandad i ett folkmord på tio eller femton procent av invånarna. Många har mord, medhjälp till mord eller stöld på sitt samvete. De kan knappast förväntas samarbeta under rättegångarna. Den rasistiska hutuideologin dominerade Rwanda under årtionden. Att hindra den från att få nytt fäste måste vara en fråga av högsta prioritet.

Bokslutet över Gacacarättegångarna är trots detta relativt dystert. Många tutsier har tvingats återuppleva trauman och mötts av lögnar och arrogans från de anklagade. Ingen rättegång i världen kan väcka de döda till liv. Många fattiga hutuer har en diger betalningsbörda för att ersätta de tillgångar som stals eller förstördes under folkmordet. Offren är ofta Rwandas medelklass, som har utbildning och bor i stora villor. Förövarna är många gånger de allra fattigaste familjerna. Ersättningskraven kan uppgå till tiotals årslöner för en arbetare. Det riskerar att spä på gamla etniska spänningar.

Domarna upplevs ofta som orättfärdiga. Många har pekats ut som medskyldiga av personer som har dömts för stöld och vandalism. De dömda har ett egenintresse av att peka ut fler som delar betalningsbördan. Skulderna är knutna till bostaden, så om

gärningsmännen har flytt landet eller dött hålls de som bor kvar i huset ansvariga. Många rika hutuer har lämnat Rwanda, kvar finns de allra fattigaste.

Även tutsier berikade sig efter folkmordet. Under de hundra blodiga dagarna i april till juli 1994 plundrades tutsiers hem. Men när RPF besegrade folkmordsregimen flydde många hutuer. Tutsier plundrade då i sin tur plundrarna. Dessa tutsier har sluppit undan rättvisan, anser många, eftersom Gacaca inte har tagit upp det som hände omedelbart efter folkmordet.

De nygamla etniska och politiska spänningarna vilar därför fortfarande som ett hot över Rwandas framtid.

Niclas Ericsson

Dagens Nyheter 29 juni 2010

Kagames grepp hårdnar Rwanda: Spänningarna ökar inför presidentvalet i augusti.

Mordet på en regimkritisk journalist i Rwanda förra veckan väcker på nytt frågan hur det är ställt med demokrati och yttrandefrihet i landet. Rwanda liknar en tryckkokare som hotar att explodera inför presidentvalet i augusti. En rad händelser bidrar till den utvecklingen.

Oppositionspolitikern Victoire Ingabire är sedan i mars belagd med utreseförbud och förhindrad att ställa upp i presidentvalet på grund av misstankar att hon har förespråkat folkmordsideologin, vilket är ett brott i Rwanda. Oppositionen hävdar att syftet med anklagelserna har varit att hindra Ingabire från att kandidera i valet. De kan ha rätt.

Men sanningen är också att folkmordsideologin lever. Ingabire, som är hutu, har gjort uttalanden som ifrågasätter den vedertagna bilden av folkmordet. Eller rent av trivialiserar det. I ett land där majoriteten deltog i ett folkmord på en minoritet är det knappast harmlöst. Risken för ett nytt folkmord kan inte avfärdas som enbart paranoia från RPF-regimen.

Ett annat ormböjande av politiska spänningar tar sin början i de granatattacker som skadade arton personer och dödade en i huvudstaden Kigali i februari. Nyhetsbyråer kablade omedelbart ut spekulationer om att motivet var etniskt.

Sedan dess har säkerheten i landet skärpts ordentligt. Kigali övervakas nattetid av en helikopter med sökljus och offentliga transporter genomsköts rutinmässigt av beväpnade soldater.

Många konspiratoriskt sinnade rwandier ser attackerna som en iscensättning i syfte att säkra den auktoritära regimens kontroll fram till presidentvalet.

I slutet av februari flydde en tidigare stabschef i Rwandas armé, generallöjtnant Kayumba Nyamwasa, till Sydafrika. Det dröjde inte länge innan han pekades ut som skyldig till attackerna i sin frånvaro. Den 19 juni försökte någon skjuta ihjäl Nyamwasa utanför hans tillfälliga hem i Johannesburg.

Om Nyamwasa verkligen var skyldig till granatattackerna är osäkert. Minst lika troligt är att han började bli ett hot mot Kagame genom sitt starka stöd bland höga militärer och även - enligt rykten - från Rwandas grannland Uganda. En annan möjlighet är att Nyamwasa var offer för en komplott inom armén som fick Kagame att börja misstro honom.

Jean-Léonard Rugambage var grävande journalist vid den oppositionella tidningen Umuvugizi. Sedan april i år är denna och ytterligare en oppositionell tidning bannlysta grundat på anklagelser att de har underblåst etnisk splittring.

På internet hade Rugambage just publicerat en artikel som anklagade Paul Kagame och hans regim för att vara skyldiga till mordförsöket på Nyamwasa. En misstanke som delas av många rwandier. Den 24 juni sköts han med flera skott i en bil utanför sitt hem i Kigali. Många rwandier uppfattar det som en politisk avrättning.

Samtidigt har Rwanda just avslutat den fem år långa process som kallas Gacaca. Ett slags bydomstolar har prövat alla anklagelser om brott i samband med folkmordet 1994. Många är missnöjda med utfallet och både bland hutuer och tutsier finns det de som anser att domstolarna har blivit ett redskap för regimen. Att de som har rätt kontakter har fått stora skadestånd medan de som är kritiska kastas i fängelse anklagade för att försvara folkmordsideologin.

Det går inte att påstå att de etniska spänningarna i Rwanda skulle vara påhittade av Paul Kagame. Men han spelar skickligt det etniska kortet för att behålla sitt järngrepp om landet. Kanske är greppet nödvändigt för att förhindra ett nytt inbördeskrig - och ett nytt folkmord. Men priset är tveklöst demokratin.

Flera faktorer gör de ökande spänningarna i Rwanda begripliga: presidentvalet i augusti, det folkliga missnöjet med domslutet över folkmordet, maktkampen inom armén, politiska utmanare som kan sågas flirta med folkmordsideologin och en etnisk splittring som ligger kvar som en förbannelse över landet.

Begripliga - men djupt beklagliga.

Niclas Ericsson

Dagens Nyheter 17 juli 2010

Rwanda: Rädslan tystar kritiken.

"Människor i Rwanda är fruktansvärt rädda för regeringen. De kan vara kritiska om de står och pratar på en bar, men att öppet kritisera är otänkbart."

Så sa Jean-Marie, en vän och tidigare elev till mig, när vi åt lunch i Butare i slutet av mars i år. Dagen efter gav han mig en öppenhyrtig intervju om de nya spänningar som folkmordsrättegångarna har skapat mellan hutuer och tutsier. Den intervjun hade han knappast vågat ge i dag.

För tre veckor sedan sköts journalisten Jean-Léonard Rugambage ihjäl utanför sitt hem i huvudstaden Kigali. Regeringen har stoppat tre regimkritiska tidningar, journalister och oppositionella har gripits av polis.

För några dagar sedan hittades en ledande oppositionspolitiker död inte långt från Butare. Kagwa Rwisereka var en välkänd profil i staden, ägare till baren Sombbrero, där jag och Jean-Marie druckit öl så många gånger.

Min vän svarar inte längre på mina mejl. Rädslan har tystat även honom.

De eskalerande spänningarna inför presidentvalet i augusti handlar inte bara om motsättningar mellan hutuer och tutsier. Ett berättigat motstånd mot den alltmer auktoritära RPF-regimen håller på att växa fram bland båda grupperna.

Samtidigt pågår en maktkamp inom RPF, som anses handla om krigsbytet från Kongo. För en månad sedan skedde ett mordförsök på en tidigare RPF-general som befann sig på flykt i Sydafrika. Även Kagwa Rwisereka har tillhört RPF-eliten.

Många hutuer anser att de oförrätter som har begåtts mot dem aldrig har klarats upp. Massakrer och övergrepp på hutuer ska ha förekommit parallellt med folkmordet på tutsier 1994 och sedan fortsatt under de laglösa år som följde. Det finns säkert fog för vissa anklagelser. Men RPF har valt att betrakta all kritik som ett uttryck för folkmordsideologin.

Oppositionspolitikern Victoire Ingabire, som sitter i husarrest i Rwanda, krävde i går en bojkott av presidentvalet. Det är svårt att värdera RPF-regimens påståenden att Ingabire backas upp av den tidigare folkmordsregimen och delar dess värderingar.

Men en bojkott av presidentvalet skulle i nuläget bidra till den splittring som hotar att slita sönder landet.

Niclas Ericsson

Dagens Nyheter 6 augusti 2010

Ingen försoning i Rwanda Presidentvalet: Bitterhet prägar landet när

folkmordsdomstolarna avslutas.

Ska fattiga hutuer betala flera årslöner till sina rika tutsigrannar för att deras teve blev stulen för sexton år sedan? Eller omvänt - ska tutsier vars hela familj utplånades under folkmordet behöva acceptera att ingen betalar för skadegörelsen? Och dessutom leva med att grannarna kastar glåpor efter dem?

Spänningarna mellan folkgrupperna är stora när Rwanda går till val på måndag. Något annat resultat än att den sittande presidenten Paul Kagame väljs om är inte att vänta. För sexton år sedan, i juli månad 1994, ledde han den gerillaarmé som tog kontroll över landet och stoppade folkmordsregimen efter hundra dagar av besinningslöst dödande.

Sedan dess har Kagame och regeringspartiet RPF - en förlängning av gerillaarmén - styrt landet med allt hårdare nypor. Tre satellitpartier utan egna maktanspråk har ställt upp motkandidater inför valet. De verkliga politiska motståndarna är dock ute ur leken. En har drivits i landsflykt och utsatts för ett mordförsök, en annan sitter i husarrest och en tredje hittades nyligen halshuggen i djungeln.

Samtidigt avslutas denna sommar Gacacaprocessen. I 12 103 bydomstolar har drygt 1 106 000 misstänkta fått sin dom. Hela befolkningen har deltagit i processen och snart sagt varje rwandier har varit anklagad eller vittne.

I april när jag senast besökte Rwanda återstod bara några hundratal fall att pröva och i 341 av landets 416 administrativa områden hade domstolarna redan stängts. Den allra sista domen väntas falla vilken dag som helst - och en process som har tagit fem år är då till ända.

RPF-regimen vill att Gacaca ska ses som en sanningsdomstol och en försoningsprocess för hela landet. Så har det inte blivit.

Charles Kanamugire, 29, förlorade sin far och sin syster i folkmordet. Systemen tvingades att springa gatlopp, naken, i en grannstad dit hon hade lyckats fly. Faderns döda kropp hittades i en latringrop. Det tog 14 år innan hans mördare ställdes inför rätta.

- Han var så arrogant, stod och rökte och såg inte ens på oss.

Charles slutade gå till Gacacan, han orkade inte höra mannens lögner. Trots att gärningsmannen till slut dömdes är Charles inte nöjd.

- Det är väldigt svårt att få rättvisa. Jag ser människor på gatorna, som inte borde vara där. De kanske har suttit i fängelse i fem år - men för dem som fått sin familj dödad av dessa personer är det ju ingenting.

Charles vill ha försoning men vet inte hur det ska gå till. Även under Gacacaprocessen har det hänt att tutsier har mördats i samband med att de ska vittna mot en misstänkt folkmördare. Sådant väcker alla gamla känslor till liv - rädsla, maktlöshet, hämndlystnad.

- Precis efter folkmordet sa vi som överlevde till varandra: "De ska dö allihopa." Men nu inser jag att det inte är något tänkbart alternativ. Ska vi döda halva befolkningen?

Under folkmordet plundrades Charles föräldrahem på allt som hade något värde, möbler, teve, kylskåp - till och med innertaken plockades ned. Domstolen gav hans familj rätt att kräva in åttio tusen kronor av grannarna. Men många av dessa lever i extrem fattigdom och summan motsvarar tjugofem årslöner för en rwandisk arbetare. Charles familj valde som en av de första i landet att tacka nej till pengarna.

- Jag vill inte ha dem som mördade min far att tacka för något. Och det kommer att skapa nya problem om vi driver in pengarna.

Trots det pekas han ut av grannarna.

- När man går förbi på gatan säger de: "Titta, där går han som vill ta ifrån oss det sista vi har."

Deogratias Musoni var elva år när folkmordet inträffade. Han och Charles gick i samma skola och deras familjer bor ett stenkast från varandra. När jag lärde känna dem år 2004 var de vänner, men i dag pratar de sällan med varandra.

Deogratias är hutu. Modern var prostituerad och Deogratias har växt upp i en lerhydda utan el och vatten med sina fyra syskon. Under folkmordet var de tvungna att gömma sig.

- Eftersom våra fäder var okända var min mor rädd att någon skulle anklaga barnen för att vara tutsi.

Endast Deogratias far var känd - och hutu. Modern duperade först hutumilisen med kvinnlig charm, när RPF tog över landet blev hon soldaternas älskarinna. Ett par år senare dog hon i aids.

I kaoset efter folkmordet skingrades syskonskaran. Deogratias äldre syster var 19 år och nygift. I ett flyktingläger anklagades hennes man för att ha deltagit i folkmordet och avrättades utan rättegång av RPF-soldaterna. Systemen hävdar att han var oskyldig. Under flera år efter folkmordet överlevde de fem syskonen genom att titta till sig avfall från ett storkök, som var avsett som grisföda.

Deogratias sympatiserar med RPF och går på dess politiska möten. Men han är kritisk till Gacacaprocessen. Hans familj har hamnat i skuld till en tutsigranne vars hus blev plundrat - men man vet inte av vem. I Gacacan ombads alla i kvarteret att peka ut vilka som deltagit. Deogratias och hans syskon hade ingen aning, de hade ju gömt sig.

- Om man inte kan peka ut någon så hamnar man själv på listan, förklarar Deogratias bittert.

Det har hänt att hela kvarter har dömts att kollektivt betala för skadegörelse. Att Deogratias och tre av hans syskon var minderåriga vid tiden för folkmordet tas det ingen hänsyn till - skulden är knuten till fastigheten oavsett vem som bor där nu.

Deogratias anser inte att rättegångarna har varit rättvisa.

- Man har inte fått ha en advokat och alla kan inte uttrycka sig inför en domstol.

Genom stipendier har han lyckats skaffa sig en universitetsutbildning och arbetar i dag som tjänsteman. Han har dragit in el och vatten i föräldrahemmet, mer vågar han inte göra: Alla materiella tillgångar riskerar att drivas in för att betala skulden på en miljon franc, vilket motsvarar en årsinkomst för Deogratias.

Internationella människorättsorganisationer anser att RPF-regimen har tystat kritikerna genom att på lösa grunder anklaga dem för att företräda folkmordsideologin. Många har gripits under pågående rättegångar och satts i fängelse.

Hos stora delar av Rwandas hutubefolkning finns också en djupare känsla av orättvisa. Folkmordet och den tid av krig och kaos som följde orsakade enorma lidanden även för hutuerna. De värsta brottslingarna, med mord och plundring på sitt samvete, flydde i många fall landet och har aldrig återvänt. De allra fattigaste blev kvar. De hålls nu betalningskyldiga för skadegörelsen - i vissa fall utan att deras skuld är bevisad. Ingen talar om hutuernas lidande, om familjer som Deogratias. De har hamnat i skuggan av folkmordet.

Paul Kagame som en gång sågs som Rwandas befriare leder i dag en auktoritär regim. Demokrati och mänskliga rättigheter kränks av RPF i en anda av maktfullkomlighet. Folkmordet har blivit ett ideologiskt vapen, som används för att sätta oppositionen i fängelse.

Samtidigt kan man inte förneka att folkmordsideologin lever - såväl i Rwanda som hos vissa av de hutuer som lever i landsflykt sedan 1994. Spänningarna efter Gacacarättegångarna gör att Rwanda åter är en krutdurk. Det talas om att ett nytt folkmord inte är en omöjlighet.

Mot den bakgrunden är det svårt att se något alternativ till Paul Kagame och RPF. De har lett landet mot en stark ekonomisk utveckling. Trots tecken på maktmissbruk är det för tidigt att ifrågasätta att regimen vill uppnå fred, försoning och välstånd.

Så länge skuggan av folkmordet ännu vilar över Rwanda måste vissa inskränkningar av den politiska friheten kanske accepteras. Men Kagame har överskridit den gränsen - och för det bör han kritiseras.

Niclas Ericsson